

eddiggi mellőzésének a megszüntetésére kérték föl. A vallás- és közoktatásügyi kormány már évek óta jó indulattal tanulmányozza a hazai örmény egyház sérelmeinek az orvoslását s mint félhivatalosan jelentik, kilátás van rá, hogy még a végleges rendezés előtt *önálló ritust megillető átmeneti vikáriátust* állítanak föl és megfelelő *állami segítséget* vesznek föl az egyház számára az ez évi költségvetés keretében. Ezzel az örményszertartás végre-valahára gyakorlatilag is egyenlő jogositást nyer és főpásztora, a kit papszentelési joggal ruháznak föl, vallásos gócpontja lesz a hazafias örményeknek.

A képviselőház április 5-én, szerdán délelőtt tíz órakor ülést tart.

Az államháztartás utolsó tíz évi eredménye. A képviselőház még 1879-ben elrendelte, hogy a már megállapított zárószámadások adatai alapján az akkor lefolyt tíz évi (1867—77.) államháztartás eredményeiről kimutatást készítenek, melyből többek közt különösen az tűnjék ki, hogy ez idő alatt mily összegek folytak be vagyonfogyasztásból, kölcsönök vagy más hitelműveletek útján s az utóbbi összegeket mily mértékben fordították beruházásra s az államháztartási hiányok fedezésére, mennyi volt évenként a beruházás levonása után állami háztartásunkban a hiány s mennyivel gyarapodott az államvagyon ingóban és ingatlanban. Az állami számvévszék még ugyanabban az évben elkészítette a kívánt kimutatást és még azután is 1884. évben az 1878-tól 1882-ig, 1889-ben pedig az 1883-tól 1887-ig terjedő öt-öt évi időszak eredményeiről is szerkesztett hasonló összeállítást. A legutóbb lefolyt s 1888-tól 1897-ig terjedő tíz évi időszak zárószámadását már szintén végleg megállapították és elfogadták s ezért *Rakovszky* István az állami számvévszék elnöke elrendelte, hogy most már e tíz év államháztartási eredményeit is dolgozzák föl a képviselőház által 1879-ben jelzett irányban, hogy a vonatkozó kész adatokat jelentés kíséretében szintén bemutathassa az országgyűlésnek.

A citadella rejtelsei.

Budapest, ápr. 1.

A gellérthegyi citadella belseje mindez ideig mélységes rejtelen volt a közönséges civilember előtt. Most azonban, hogy megbolygatták a citadella vastag kőfalait, civilember is megnézheti a citadella belsejét. Még nem férhet hozzá mindenki, mert a bontás ideje alatt idegeneknek tilos a bemenet, a mint a citadella kapujára ragasztott cédula hirdeti, később azonban bizonyára sokan fogják bámulni a vastag falakat, sötét helyiségeket, kanyargós utakat stb.

A kapu, a mely alatt tolongó mélységet már betemették, reggeltől estig zárva van s egy teremtet lelkét sem látni közelében. A munkások és munkavezetők egész a vár belsejében vannak s ki kell őket bőtölöni, a míg valaki a kapu felé jön.

El sorok írójának a sors eléggé kedvezett, mert félórai les után éppen a bontás vállalkozója, *Király* György járt a kapu tájékán, a ki azután bebocsátott és végig kalauzolt a citadella belsejében, egyuttal elmondott mindent a citadelláról, a mi csak a kíváncsi embert érdekelheti.

A kaputól jobbra és balra voltak a kapuórség helyiségei: két tágas szoba, másfél méteres vastagságú bolthajtásos falakkal. Ez a két szoba egyuttal fegyvertár is volt s kifelé csak egy-egy nyílás pótolta az ablakot.

A kapuval szemben van a szertár, puskapor-tár és más veszedelmes anyag raktára. A nagy földszintes épületben, a melynek falai éppen olyan vastagok, mint a külső várfalak, annyi puskapor és golyó volt még a legutóbbi időkben is főlhalmozva, hogy egy hónapig folyton bömbölhettek volna a citadella ágyui.

A szertártól balra vastag bolthajtásos fal alatt ötven lépcsőfok visz föl a nagy udvarba, a hol akármelyik sétaterünk elérhetne. Ez az udvar volt különben az órség sétatere is s földjét dus fű fődte, körül pedig csenevész fák szegélyezték.

Ebből a nagy udvarból közvetlenül a felső udvarba juthatunk, a honnan megint kölépcső visz föl a külső várfalakra, a melyek a tövükben két méter és ötven centiméter, fönt pedig másfél méter vastagok. A fal végig csupa méteres terméskő. A külső várfal egész hosszában nyílt folyosó húzódik s az Eskü-térrel szemben volt az órszem fa-

köpnögye. A faköpnögy még most is ott van, de a szél már félig földöntötte.

A nagy udvarban Kelenföld felé van az *ágyutár*. Itt tartották a fölsőleges ágyukat és ágyuszereket.

Az ágyutártól jobbra haladva, huszonöt méter hosszú, négy méter széles és négy méter mély árok állja az utunkat. Ezen az árkon keresztül fölvonóhidon juthatunk a belső várba, a tulajdonképpeni erősségbe. Támadás esetében, ha az ellenség a vár külső részét elfoglalta volna, az órség ide vonult volna. Az árkot teleeresztik, a fölvonóhidat fölhúzzák s az ellenség újra kezdhette volna az ostromot. A falai tövükben négy méter, fölül három méter vastagok. Az egész tulajdonképpen óriási sziklahalom, a melybe a legénység számára barlangokat vájtak. Csupa kötőmög, a melyben mint valami szelelő lyuk tátong egy *kisudvarnak* nevezett mélység, a hol az ágyugolyókat tartották.

Ennek a fellegvárnak helyiségeiben hált a legénység. Most békesség idejében egy-két század katona, de veszély idejében elért ott kétezer is. A citadellának ez a része nemcsak a várra nézve legfontosabb, de a laikus kíváncsi szemében is legérdekesebb.

A harmadik legénységi szoba közepén ugyanis egy négyszögletes területű nyílást látunk, a mely vasajtóval van befödve. Ebben a nyílásban létra visz le négy méter mélyre, a mikor jó embermagasságú alagutba érünk. Ez az alagut a hegy közepe felé visz, a hol nagy barlangba jutunk, a melyben mintegy hetven négyszög méter területű tó vize csillog. A tó mélysége megmérhetetlennek látszik s tiszta forrás bugyog föl a mélységből. Bár a tó vize jó, ezt csak támadás esetén használták volna. Most az órség kívülről kapott vizet. Ugyancsak ennek a tónak a vizével árasztották volna el támadás esetén a külső és a belső árkokat. melyekbe földalatti csatornák torkolnak.

A nyílás kiinduló pontjában ismét négy méterrel lejjebb szállhatunk s újra olyan alagutba jutunk, a milyen a felső. Ez az alagut a mai kioszk irányában húzódik s ugyanott bukkan ki a hegyből. Ezen az alaguton keresztül meglephette a várórség a támadó ellenséget.

Ebből az alagutból ismét ötméteres csatorna visz a legelső alagutba, a mely egyszersmind a leg-hosszabb és legfontosabb útja volt a várnak. Mióta a citadellát megépítették, sohasem használták, de támadás esetében, ha az ellenség a várat ki akarta volna éheztetni, a várórség ezen az uton szerezte volna az eleséget.

Ez az ut ugyanis a budai várba vitt s a bécsi-kapunál ért véget egy házban, a melyet csakis a citadella parancsnoksága ismert s a legénység sem tudta, hogy az alagutból hová lyukad ki. Ma már ez az alagut mindössze negyven-ötven méter hosszú, mert az utolsó esztendőkből beomlott. Nem javították ki, mert akkor már előre vetette árnyékát a citadella lebontásának kérdése.

A felsővárban harminc tágas kamra szolgált a legénység lakóhelyiségéül s ugyancsak itt lett volna szükség esetén az éléskamra. A helyiségekbe apró négyszögletes nyílások és lövőrések szolgáltatták a levegőt és világosságot. Télen valamennyit el lehetett zárni. A belső várat huszonnyolc ágyuval lehetett védeni, a külső falaknál pedig kétszáz ágyut helyezhettek el, Legutóbb mindössze negyven ágyu volt a citadellában s ezekkel végezték az ünnepi ágyuzást.

Az órségnek kantinja is volt a várban, de tömlőcről sem feledkeztek meg s a kik rászolgáltak, ugyancsak megemlegethették, nyirkos levegőjét. Két nagy börtönhelyisége volt a citadellának a külső vár nagy udvarában s a míg a becsukott katonák benn keseregtek a katonaelet gyönyörűségein, fölöttük friss fűvön ló és kecske legelészett. Mert a börtönök teteje föld volt.

Más rejtelse nincs a citadellának. Drámákkal nem szolgálhatok, bár morózus legénység őrizhette a vastag falakat, mert a humor nyomaira sem akad az ember. Mindössze a börtönhelyiség falán derül egy helyen gyöngye kis humor, mikor azt olvassa az ember: *Itt áll a vén szentség urasan.*

Egyebekben már féligmeddig megszünt a citadella erősségvolta, mert a kapunál lebontották a falat, a Rácváros felől pedig hatvanöt méter hosszúságban rést ütöttek. A falakat csak két

méter magasságig bontják le, a mire még vagy kétheti munka szükséges.

Ha a bontást bevégezték, a közönség szabadon járkalhat a várfalak között. Ha kíváncsi valaki, hamarább is megnézheti a citaeellát, mert a husvéti ünnepeken nyitva lesz a kapu.
